

بیره و هرییهکانی چهند که سایهتی

سهردهمی په هلهوییهکان (۱۹۷۹-۱۹۰۱)

بهشی ۳

علم، اسدالله؛ "یادداشت‌های علم"، ویرایش و مقدمه مشروحی درباره شاه و علم از علینقی عالیخانی، جلد یکم: ۱۳۴۷ و ۱۳۴۸ [۱۹۶۸ و ۱۹۶۹] چاپ نیو ورلد لیمیتد، ایالات متحده آمریکا، ۴۱۳ صفحه، فارسی

من لهم کتیبه‌که‌دا به‌شوین هه‌وال و بوچوونی نووسهر و له ریگای نه‌وه‌وه شه‌خسی محهممدره‌زاشای په‌هله‌وی سه‌بارت به‌شویشی ئه‌یلوول و نهمر مه‌لا مسته‌فای بارزانی گهر اوم. دیاره‌بابه‌تی راسته‌وخوی سه‌بارت به‌بوکان له‌مو یادداشتانه‌دا نییه‌به‌لام که‌سانیک که‌له‌دواروژدا میژووی سیاسی بوکان و په‌یوه‌ندی خه‌لکی ناوچه‌که‌له‌گه‌ل شویشی ئه‌یلوول بنووسن ده‌توانن که‌م و زور که‌لک له‌م کتیبه‌ش و مر بگرن. به‌لام له‌لایه‌نی هه‌لوئیستی په‌هله‌وی دووه‌م و دربار و ساواکه‌وه و روانینیان به‌مه‌سه‌له‌ی کورد، سهر‌چاوه‌یه‌کی باشه.

یادداشت‌ه‌کانی عه‌لم جاریک له‌ئهمریکا و له‌پینج به‌رگدا بلاو کرایه‌وه، جاریکیش به‌سهر و گوئ شکاوی و له‌دوو به‌رگدا له‌ئیران. چاپه‌که‌ی ئهمریکا له‌ژیر چاوه‌دیری د. عه‌لینه‌قی عالیخانی دوستی عه‌لمه‌دا چاپ بووه، به‌لام نه‌وه‌ی ناوخوای ئیران چاوه‌دیری عبدالرضا هوشنگ به‌سهره‌وه بووه و ئاشکرایه‌دهستی و وزارتی ئیرشادی مه‌لاکانیشی گه‌یشتوتی که‌به‌فهیزی خوین ۵ به‌رگی یادداشت‌ه‌کانیان کردووه به‌۲! من خوم کتیبه‌کانم نین و بو خویندنه‌وه‌یان چوومه‌ته کتیبه‌خانه‌یه‌کی گشتی له‌لنده‌ن. به‌داخه‌وه‌دوای سئ جار سهردان، به‌رگی ۲ و ۴ ی یادداشت‌ه‌کان که‌ئندامان برده‌بوویانه‌ده‌روه ههر نه‌گه‌رایه‌وه و منیش چیتیر کاتم نه‌بوو شوینی بگرم. به‌م پنیه، یادداشت‌ه‌کانی من هی به‌رگی ۱ و ۳ و ۵ به‌لام بو نه‌وه‌ی کاره‌که‌زور ناته‌واو نه‌بیت که‌لکم له‌به‌رگی دووه‌می چاپی ئیرانیش و هرگرتووه. چاپه‌که‌ی ئیران به‌ناوی "گفتگوهای من با شاه (خاطرات محرمانه اسدالله علم)" له‌لایه‌ن چاپه‌مهنی "طرح نو" هوه‌بلاو کراوه‌ته‌وه. نه‌و نوسخه‌یه‌ی کتیبه‌که‌ی چاپی ئیران که‌به‌دهستی من که‌وتووه چاپی چواره‌م و هی سالی ۱۳۷۱ [۱۹۹۲] ه. سه‌یر نه‌وه‌یه‌ی یادداشت‌ه‌کانی عه‌لم به‌روژژمیری ئیرانی نووسراون و هه‌رواش چاپ کراون، به‌لام ریکه‌وته‌کان له‌چاپه‌که‌ی تاراندا به‌سالی زاینی ریگ خراون!

یادداشت‌ه‌کانی عه‌لم.

ئه‌سه‌دولای عه‌لم نزیکترین که‌س بووه له‌محهممدره‌زاشای په‌هله‌وی و ته‌نانه‌ت گه‌لیک قسه‌وباسی که‌له‌گه‌ل بنه‌ماله‌که‌ی خوی یان ده‌ولته‌ی ژیر حوکه‌ی نه‌کردووه، له‌گه‌ل نه‌ودا کردوویه‌تی. عه‌لم جیگه‌ی راز و نه‌پنی درکاندنی شا و هاورپی سیاست و عه‌یش و نوش و رابواردنی بووه له‌تاران و له

ماوهی سفهرهکانی دهرهوهی و لاتدا. ئەو نزیکیهتییه به رادهیهک بووه که شههنازی کچی شا بو ئەوهی چاوی به باوکی بکهوئیت چۆته لای ئەو و مهسلهحهتی پیکردوه کهمی و چۆن بتوانئیت باوکی ببینئیت! هاهوسهری عهبدولرهزای برای شاش پئی گوتوووه خو ئیمه کهسمان له تو نزیکتر له لای شانییه!

عهلم له سالی ۱۳۴۷ هه تا ۱۳۵۶ [۱۹۶۸ تا ۱۹۷۹] به شیوهیهکی ریک و پیکری رۆژانه، نزیکی به ههموو رۆژیک دواي تهواو بوونی کاروبار، چهند دپیریکی سهبارت به کارهکانی ئەو رۆژهی خوی نووسیهوه. به هوی ئەو راستیهوه که لهو ماوهیهدا تازه له سهر کاری سهرهک و مزیری ئیران وهلا نرابوو و ئهرکی "ومزیری دهربار" ی پئی سپیرا بوو، ئاگاداری گهلێک پهیههندی ئاشکرا ونهینی ناو حکومهتی ئیران بووه. کهم و زور ههموو یادداشتهکانی عهلم له پهیههندی محهمهدرهزاشادان، ههر له کاروباری شهخسی وهک نهخۆشی و دهوا و دهرمان و راباردن لهگهل کچان و ژنان ههتا کاروباری بنهمالیهی وهک پهیههندی شا لهگهل فهرهی ساژن و مندالهکانیان و خوشک و برا و زاواکانی شا، و کاروباری سیاسی وهک چاوپیکهوتنی رۆژانهی ئهشخاس لهگهل شا، که زوربهیان دهبوایه له رینگهی ئەوهوه ریک بخرایه (ههر له سهرۆک و باش و مزیر و بالوئیزی وولاتانهوه تا نوینهری کۆمپانیاکان و ...) سهفهر کردنی شا بو دهرهوهی وولات یان هاتنی میوانی وهک سهرهک کۆمار و شاهانی وولاتانی دیکه بو ئیران و بهگشتی بهشیک زور له ژبانی رۆژانهی شا لهژیر چاوهدیری و بهریوهبردنی عهلمدا بووه مهگهر پهیمانی شا لهگهل کۆمپانیا نهوتیهکان، که تهناهت دوکتور ئیقبالی و مزیری نهفتی ئیرانیش ئاگای لێیان نهدهبوو و واههبوو دوو رۆژ دواي ئیمزاکرانی پهیمانهکان به بهشیک له ناومرۆکیان بزانیئیت!

دیاره شا ههموو کاروباریکی له رینگهی عهلمهوهه ریک نهخراوه، بو نمونه چاوپیکهوتنی رۆژانهی مهئمورانی دهزگا جاسوسیهکانی رۆژئاوا، پهیههندی فهرماندهیانی سوپا و سهرهک و مزیر و مزیرهکان لهگهل ئەو و زور شتی دیکهش لهدهرهوهی دهسهلاتی عهلمدا بووه گهرچی عهلم لووتی لهوکارانهش وهژاندوووه و بهتایبهت به هوی رقههری و دژایهتییهک که لهگهل ئه میر عهباس هوهیدا سهرهک و مزیری ههموو ئەو سالانهی ئیران بوویهتی، له ههموو دهرهفتیکی کهک و مرگرتوووه بو ئەوهی پاشقولی بدات و لهبهرچاوی شای بخت. ئەو ههلوئسته نهی بیهی به نیسهت فهرهی ساژنیش ههجووه و خوی و شانهیانویستوووه دهرهتان بهو و به "ئالقهی ئهنتلێکتوئیل"¹ واته رووناکبیرانی دهوروبهری فهرهه و سهرهک و مرزیر بدن.

روانگهی ئاشکرا و ههمیشهیی عهلم به نیسهت ژنیشهوه جیگهی سهرنجه. ئەو و شا ههرگیز هیچ باومرێکیان به توانای فیکری ژن نهبووه و تهنا ژنیا له جیگهوباندا ویستوووه. ئەو بی باومرێیه بهژن له شۆینی زوری ئەو یادداشتهکاندا دهرهکهوئیت کاتی که به شیوهیهک له شیوهکان باسی فهرهه یان ژنیک دیکهی وهک ساژنی بریتانیا و کهسانی دیکه دهکریت. بهلام له لایهکی ترمهوه ههردوکیان به بوونی ژن و مندالهوه، چهندهها هاورپی کچی ئیرانی و غهیره ئیرانیان بووه و لهگهل ئەواندا رۆژانه و به ئاشکراچوونهته ئهسپ سواری و گهران و پیک نیک و راباردن و مالیان له تاران و پاریس و سویس و کیش بو کریون.

¹. عهلم رووناکبیرانی دهوروبهری سهرهک و مزیران و فهرهه به "عن تلېکتوئیل" ناو دهبات و له قهولی رهسوول پهرویزیهوه دهلی ئەوانه تعیان "عن" کهیان ماوه و "تلېکتوئیل" یان فهرهه!

با کورتی بکه‌مه‌وه و بچمه سه‌ر باسی سه‌ر مکی: یادداشت‌ه‌کانی عه‌لم به متمانه‌ترین سه‌ر چاوه‌ی به‌ده‌ستن بۆ ناسینی بیروبو‌چوون و سیاسه‌ت و هه‌لو‌ئیست و په‌وه‌ندییه‌کانی محهم‌هدر‌ه‌زاشای په‌هله‌وی و وا‌هیه به بۆ خویندنه‌وه‌ی ئه‌و یادداشتانه نه‌کریت و نه‌توانریت سیسته‌می حکوومه‌تی و رۆحیه و فیکری په‌هله‌وی دوو‌هه‌م و ته‌نانه‌ت ره‌زاشای باوکی بناسریت.

به‌لام بابته‌ی هه‌لیژاره‌ی من له یادداشت‌ه‌کانی عه‌لمدا:

دوا‌به‌دوای کۆدیتای عه‌بدولکه‌ریم قاسم و کۆتایی هاتن به سیسته‌می شایه‌تی له عێراق (۱۹۵۸)، کێچ که‌وته که‌ولی محهم‌هدر‌ه‌زاشاوه و به‌ته‌واوه‌تی له‌وه ده‌ترسا خۆیشی تووشی چاره‌نووسێکی هاوچه‌شنی مه‌لیک فه‌یسه‌ل بیت. دیاره ئیسرائیل و وڵاته رۆژ‌ئاوا‌ییه‌کانیش له‌ده‌ست‌چوونی پێگه‌ی گرنگی عێراق و نزیکبوونه‌وه‌ی قاسم له یه‌کیه‌تی سوڤیه‌تیا نه‌ده‌ویست و دژی ده‌هه‌ستان. ئه‌وه‌ی ئایا سه‌ر‌ه‌تا رۆژ‌ئاوا‌ییه‌کان شایان له گیانی قاسم به‌ردا، یان شا ویستی ئه‌وان به‌شوین خۆیدا بکیشیت و به‌گژی قاسمیاندا بکات و هک پرسی هیلکه و مریشک و ایه به‌لام له به‌شیکی ئه‌و یادداشتانه‌دا کاتی عه‌لم باسی کۆدیتای ئه‌فغانستان و لا‌برانی محهم‌هد زاهیرشا ده‌کات، به‌شا ده‌لی "چۆن توانیمان له‌رێگه‌ی کورده‌کانه‌وه به‌گژی حکوومه‌تی عێراقدا بچین و پاشان وڵاته رۆژ‌ئاوا‌ییه‌کانیش مه‌جبوور بوون تیکه‌لای کیشکه‌ بن، لیره‌ش ده‌توانین کاریکی واکه‌ین."

هه‌رچۆنیک بیت، یادداشت‌ه‌کانی عه‌لم کاتی ده‌ست پێ ده‌که‌ن که شوێشی ئه‌یلوول ۶ سا‌له‌ ده‌ستی پێکه‌ر دووه و هه‌ر بۆیه‌ش ئه‌و کاره سه‌ره‌تاییانه‌ی تیدا به‌دی نا‌کریت به‌لام له بیره‌وه‌رییه‌کانی سه‌ره‌نگ پێماندا به‌روونی ده‌ره‌که‌ویت که چۆن ساواک چۆته جلدی کورده‌وه و عه‌لی عه‌سکه‌ری عومه‌ر ده‌بابه‌یان به‌ نه‌ینی بر دۆته تاران و به‌لینی هاوکاری و پشت‌گیریا پێداون بۆ ئه‌وه‌ی کورد شه‌رێک دژ به قاسمی نه‌یار و ناحه‌زی شا و رۆژ‌ئاوا هه‌لگیر سینیت که هه‌رواش بوو و شه‌رێکی نه‌خوسته و نا‌پووست به‌سه‌ر کورد و عێراق به‌گشتیدا سه‌پێنرا که سوودی ته‌نیا بۆ شا و ساواک و ئیسرائیل و رۆژ‌ئاوا‌ییه‌کان بوو و دوو‌که‌لێکی ۱۴ سا‌له‌ی چووه‌ چاوی کورده‌وه و هه‌زاران شه‌هید و سه‌دان هه‌زار زیندانی و بریندار و مأل و یران و ئابوورییه‌کی نشوست هیناو و به‌هیزبوونه‌وه‌ی دووباره‌ی سیسته‌می عه‌شیره‌یی لێ که‌وته‌وه.

ئه‌وانه‌ی خوارمه‌وه هه‌لیژاره‌یه‌که‌ن له یادداشت‌ه‌کانی "اسدالله علم" سه‌باره‌ت به‌ کورد و بارزانی و شوێشی ئه‌یلوول:

به‌رگی په‌که‌م:

گرفت و خه‌می سه‌ره‌کی شا له‌وه یه‌ک دوو‌سا‌له‌دا ئه‌وه‌یه رۆژ‌ئاوا‌ییه‌کان نه‌وتی که‌م له ئێران ده‌کرن و ده‌ولت بودجه‌ی ته‌واوی نییه.

هه‌ینی، ۱۳۴۷/۱۲/۱۶: من به نه‌ینی ناگادار کرابوومه‌وه [و به‌شام راگه‌یاند] که له‌به‌ر ئه‌وه‌ی کوردان لوله‌ی نه‌وتی مووسل بۆ که‌رکوکیان به‌خۆمپاره ته‌قاندۆته‌وه، شه‌ریکاتی نه‌وت ده‌یانه‌ویت بیکه‌نه بیانوو و به عێراقیه‌کان بلین وڵاته‌که‌تان سه‌قامگیر نییه و له ئه‌نجامدا ئیمه‌ش ناتوانین سه‌رمایه‌ی لێ دابنێین، ئینجا به‌ر هه‌می [نه‌وتی] ئه‌وی که‌م بکه‌نه‌وه و به‌شی ئێران [له‌ فرۆشتنی نه‌وت] زیاتر بکه‌ن. (لا‌په‌ره ۱۳۹)

ههینی، ۱۳۴۸/۵/۱۸: رادیۆ به غدا هیرشی زۆر دهکاته سهر ئیران و به تایبەت بنه ماله‌ی پادشایی... به لّام ئەگەر هاوپه‌ییمان و هاوڕیکانمان [رۆژناواییه‌کان] لێیگه‌ڕین، به خزمه‌تیار ده‌گه‌ین! من دانیام که ههر هاوپه‌ییمانمان بوون نه‌یانیه‌شت له مووسل لوله‌ی نهوت له‌وه زیاتر به‌قینرینه‌وه، دهنه کورده‌کان کاری خۆیان کردبوو. بۆئهم‌ش به‌لگه‌ی چاکم به ده‌سته‌وه‌یه. (۲۳۳)

به‌رگی دووه‌م:

؟؟؟

به‌رگی سێه‌م:

سێ شه‌مه‌مه ۱۳۵۲/۴/۲۶: دوا‌ی نیوهرۆ چوومه خزمه‌ت شا ... پاشان مه‌لا مسته‌فا بارزانی رێبه‌ری کوردان که هاتۆته ئیره، دوو سه‌عات شه‌ره‌فی چاوپێکه‌وتنی [شای] پێدرا. عه‌ریزه‌یه‌کی پێشکه‌ش به شاه‌نشا کردوه که له کۆتایی ئەم وتاره‌دا دایده‌نینم.^۲ ئیدیتۆری کتێبه‌که (عه‌لی نه‌قی عالیخانی) له په‌راویزی لاپه‌ره‌که‌دا ئەم دێرانیه‌ی نووسیه‌وه: "... له لاپه‌ره سه‌یه‌می نامه‌که‌دا ته‌ئکیدێی ئەوه کراوه که په‌یوه‌ندی ئیران و کوردانی عیراق له په‌یوه‌ندی تورکیا له‌گه‌ڵ تورکانی قیبرس قوولتیه. " به‌لام به سه‌رنجدانیه‌کی ئاساییه‌ر ده‌قی نامه‌که ده‌رده‌که‌وت که ئەو نووسینه‌ی عالیخانی راست نییه له‌به‌ر ئەوه‌ی بارزانی نووسیه‌تی: "تو [واته شا] گوتوته په‌یوه‌ندی ئیمه و کورد قوولتیه له‌په‌یوه‌ندی تورکیا و قیبرس. " که‌وابوو ئەوه قسه‌ی شا یه نه‌ک بارزانی (۱۱۳)

چوار شه‌مه‌مه، ۱۳۵۲/۵/۳۱: عه‌لم لێره‌دا باسی سه‌ره‌ل‌دانیه‌ی خه‌لک له به‌لوچه‌ستانی پاکه‌ستان ده‌کاته و وتووێژی خۆی له‌گه‌ڵ شا سه‌بارته به کیشه‌که ده‌نووسیت. شا ده‌لێ ده‌ستی رووس [یه‌کیه‌تی سو‌قیه‌تی] له‌پشت راپه‌رینه‌که‌یه. عه‌لم ده‌لێ: "باشه، خۆ رووس ناتوانیت راسته‌وخۆ سه‌رباز بنێرنه‌ته ئەوێ. ئیمه‌ش ناتوانین ده‌ست له سه‌ر ده‌ست دابنێین و هه‌یج نه‌که‌ین بێن سه‌رمان بێرن، ده‌بی کاریک بکه‌ین. ئەگه‌ر سه‌رکه‌وتنیه‌کی که‌میشمان ده‌ست که‌وت، وه‌ک له کورده‌ستان ده‌ستمان که‌وتوه (مه‌لا مسته‌فا بارزانی)، ئەو ده‌م ئینگلیز و ئەمه‌ریکا بیانیه‌یت و نه‌یانیه‌یت به‌دواماندا دین، وه‌ک له کورده‌ستانیش هاتن". شا ده‌لێ راسته، به‌لام چی بکه‌ین باشه؟ عه‌لم ده‌لێ "سه‌ره‌تا ئیجازه‌م پێ ده‌با رۆژناوای ئەفغانه‌ستان بشیوینم!"^۳ (۱۳۵)

دووشه‌مه‌مه، ۱۳۵۲/۶/۱۲: ... دوا‌ی نیوهرۆ دیسان مه‌لا مسته‌فا بارزانی شه‌ره‌فی چاوپێکه‌وتنی [شای] وه‌رگرت، هه‌لبه‌ت زۆر زۆر به نه‌ینی. (۱۵۳)

سێ شه‌مه‌مه، ۱۳۵۲/۶/۱۳: به‌یانی چوومه خزمه‌ت ئەعلاحه‌ز مه‌ته ... عه‌رم کرد ... ئینگلیزه‌کان سه‌بارته به‌کوردستان فیلمان لێ ناکه‌ن، فه‌رمووی منیش لام وانیه‌ بیکه‌ن له‌به‌ر ئەوه‌ی هه‌ر بوونی [شه‌ری] کورده‌ستان هۆکاریه‌کی گه‌رنکه‌ بۆ بڕینه‌وه‌ی نفووزی ته‌واوی سو‌قیه‌ت له عیراق... (۱۵۴)

سێ شه‌مه‌مه ۱۳۵۲/۷/۲۴: به شام گوت دینی بآلویزی ئەمه‌ریکا له لای من بوو و بابیه‌تی سه‌بارته به داوکاری ئیسرائیل پێگوتم که ده‌یانیه‌یت کورده‌کان ده‌ست به‌جی دژ به عیراق بچنه شه‌ره‌وه به‌لام بۆچوونی خۆی ئەوه بوو که ئەم کاره کورد له‌ناو ده‌بات له‌به‌ر ئەوه‌ی چه‌کی وایان نییه‌ بتوانن له

^۲ بڕوانه کۆتایی ئەم وتاره.

^۳ عه‌لم خه‌لکی "بیرجەند"ی خۆراسان و نزیک سنووری ئەفغانه‌ستان بوو و ده‌سه‌لاتیه‌کی زۆری ئابووری و سیاسیه‌ی له‌ناوچه‌که هه‌بوو.

دەر هوهی چیا و شوینی خویان شهری پی بکن. شا فەر مووی ئهو راست دهکات، دست بهجی تلهفونی بو بکه [بو بالویزی ئهمریکا] و پیی بلئی بوچونهکهی راسته و ئیمهش نامانهویت کورد و هک دار دهستی ئیسرائیل و ئهمریکا بناسرین... " (۲۲۲)

شهممه، ۱۳۵۲/۷/۲۸: بهیانی چاوم به ژمارهیهکی زوری بهلووچ و کورد و لور و تاقمیکیش مفتهخوری سهگبابی تارانی کهوت (نیازم چلکاوخورانی تارانیه). (۱۳۲)

چوارشهممه، ۱۳۵۲/۹/۷: ... عرازیزی شیخ عوسمانی نهقشبهندیم عهرزی شا کرد که بهیانی زوو هاتبووه چاوپیکهوتنم (ناوبراو له کوردستان کهسیکی قسه رویشتووه، ههروهها له عیراق پهیرهوی زوری هیه). ویستبووی له تاران خانها دروست بکات، فەر مووی یارمهتی بدهن. (۳۰۳)

چهار شنبه، ۱۳۵۲/۱۲/۱۵: "له دویشهوهوه دیسانهکه له سه سنووری عیراق پیکدادان [ی سهربازانی ئیران و عیراق] ه. شا فەرمانی تاکتیکی پیدهدان ... به جیا، چاوم به ژمارهیهکی زوری کورد له هۆزی جیاجیا کهوت،⁴ که هاتونته تاران و قسه لهگهل کردن، ورهیان زور بهرز بوو...". "له شهری نیوان [ئیران و عیراق] دا عیراقیهکان ۵۰ کهسیان کوژراوه. "بالویزی ئیران له لهندهن دهیگوت عیراقیهکان بهو شهره کلایان کردوته سهرمان له بهر ئهوهی دهیانهویت نهتهوه یهک گرتووهکان له کیشهی شط العرب دا دست بخاته کارهکهوه. " (۳۷۲ - ۳۶۶)

سهبارت به نامهی رۆزی ۱۹۷۳/۷/۱۴ ی نهم مهلامستهفای بارزانی بو محهمهد رهزاشای پهلهوی (پروانه سهروهتر سئ شهممه ۱۳۵۲/۴/۲۶) دهبی بلیم نامهکه له ۱۹۷۳/۷/۱۴ دا به ئینشایهکی باشی ئینگلیزی نووسراوه و تئیدا بارزانی نیگهرانی خوی لهوه دهردهبیریت که خهریکه ماوه بو بهریوهردنی پهیمانی نازاری نیوان شورش و حکومهتی عیراق تهواو دهبییت و ۱۱ ی نازاری ۱۹۷۴ دهگاتئ بی ئهوهی حکومهتی عیراق به تهما بییت بهریوهی بیات، جا دهلی نیگهرانی ئهوهین که عیراقیهکان له چهکی ئاسایی و نائاساییه و هک چهکی کیمیایی دژ به ئیمه کهک و هر بگرن... ههس بویش پیویسته بزوتنهوهکهمان بههیز بکریت و له دۆخی داکۆکیهوه بگهینه دۆخی هیرش بردن... پاشان داوای یارمهتی له شا دهکات و دهلی له سهردانهی ئهم نزیکانهی ئهمریکاتدا قسهمان بو بکه و خوت و ههسکهسیکی دیکهی دهنگت دهیگاتئ، ههمووتان ههول بدن یارمهتی زیاترمان پی بگهینن بوئوهی بتوانین له بهران بهر هیرشی بهغدا دا خو بگرن. ئهوه کۆپی نامهکه، که له بهر لاپهره ۱۱۴ تا ۱۱۶ ی بهرگی سیهمی یادداشتهکانی عهلهم کۆپیم کردوه. نامهکه ئیمزای بارزانی به سهروهویه.

بهرگی چوارهم

???

بهرگی پینجهم

ئهم بهرگیه بابتهکی ئهوتوی سهبارت بهکورد و بارزانی و شورشیه ئهیلوول تئیدا نییه هۆکارهکهشی ئهو راستیهیه که هی سالانی دواي ۱۹۷۵ ه و ئیتز شورشیه کورد ههرسی هیناوه. تخنیا له لاپهره ۲۵

⁴. واهیه ئهوهی عهلهم نووسیویتهی "قبیله جداگانه"، لایهن و حزبی جیاواز بو بییت. ئیرانی، چ ئهدهم و چ ئیستا، ههس کورد به عهسیرت دناسن و نایانهویت دان به کوللییهتیکی کوردی و میلیتیک به ناوی کورد دا بنین.

دا دەلای کوردان ویستوو یانه شا تیرۆر بکەن. لە لاپەرە ۱۷۰ و ۲۴۰ و ۴۱۶ شدا سووکە ئاماژەیک بە کورد کراوە و تەواو.

بەرگی ۲ ی چاپی ئێران

ئەم بەرگە، یادداشتی سالاخی پێش و دواى هەرسەى ۱۹۷۵ دەگرێتەبەر.

سالی ۱۹۷۴

پینج شەممە، ۱۸ ی میهر: [لەگەڵ شادا] باسی شکستی چریکەکانمان کرد لە کوردستانی عێراق. شا هیوادارە بارودۆخی کوردان بەهۆی توپخانەى دوور ئەنگیو و مووشەکی دژی تانگی ئیمهوه باشتر بێت. (ل. ۶۲۳)

هەینی ۱۰ ی ئابان: بە فرمانی شا چاوم بە بالۆیزی ئینگلیس کەوت و لە هەوایی نابهجیی تۆری تەلەفیزیۆنی سەر بەخۆی ئینگلستان سەبارەت بە کوردی بیچارەى عێراقی سکالام کرد. (۶۲۹)

چوارشەممە، ۲۲ ی ئابان: بالۆیزی ئینگلیز ئەمڕۆ دواى نیوهرۆ هاتە جاویکەوتنم... وەزارەتى دەرەویان نیگەرانی تیکنسیسەنە ئینگلیزبێهەکانە کە پریارە مووشەکی رایپر لە سنوورەکانی رۆژئاوامان دامەزرێنن. ئەوان نابێت بە هیچ شیوهیک بچنە ناو سنووری عێراقەوه دەنا واهیه کارەکه بێت بە پروداویکی نیوئەتەوهی... (۶۳۳)

یهکشەممە ۳ ی نازەر: شا هێشتا بیری لە لای سەفەری مۆسکۆی بوو و گۆتی ئەوان گازندەیان لە پشتگیری کردنی ئیمه له چریکە کوردهکان هەبوو. لیم پرسین چون مەرف دەتوانیت لە نیوان یارمەتی ئێران بە کورد و یارمەتی سوڤیەت بە قیەتنامی باکووری جیاوازی دابنیت. لە کوردستان وا خەلک بەهۆی وێرانگەرترین چەکی ئەمڕۆیی واتە فرۆکە و مووشەکەوه لەناو دەبرین... (۶۳۶)

شەممە، ۹ ی نازەر: سەبارەت بە عێراق و رادەى پشتگیری رۆسیە لەوان قسەمان کرد. شا گۆتی مۆسکۆ جگە لە داوکی کردن لەخۆی هیچ ناکات بەلام ئیمه دەبێ لەبەرانبەر یاندا بوەستین. ئیمه بە توپخانەى دوورھاویژ بەلایەکی واما بەسەر عێراقیەکان هیناوه کە گومان هەیه بو هیرشکردنەوهیهکی نوێ بو سەر کوردان پەله بکەن. عێراقیەکان بە هەموو مووشەک و شتی دیکەیانەوه نەیانئوانی ئەو توپە بەقسە "کوردی" یانە بێدەنگ بکەن. راهاتن و ریک و پێکی ئەوان زۆر خراپە. (۶۳۷)

چوار شەممە، ۱۳ ی نازەر: شا فرمانی پێدام بە سەرۆکی "ستاد بزرگ ارتشتاران" بلیم ئەگەر چریکە کوردهکان توانای خۆراگری لەبەرانبەر دژە هیرشی عێراقیەکانیان نییه، ئیمه دەبێ توپە دوورھاویژەکانمان لە هێلی یەکەمی بەرهی شەر دوور بخەینەوه با نەکەونه دەست دوژمن. (۶۳۹)

سالی ۱۹۷۵

پینج شەممە، ۱۵ ی نیسەند: بومیدیەن سەرەک کۆماری ئەلجەزائیر رایگەیاندوووه کە کێشەکانی نیوان ئێران و عێراق چارەسەر کراون. شا و سەددام حوسەین بە ئاشکرا یەکتریان لە باوئش گرت و سەپاسی سەرەک کۆماری جەزائیریان کرد. (۶۶۳)

ههینی، ١٦ ی ئیسفهند: شا سه‌عات دووی بهیانی گه‌رایه‌وه ئیران... گوتی توانیومه په‌یماننامه‌ی شط العرب بدرینم. لیم پرسی چی به‌سه‌ر چریکه کورده‌کان دیت؟ به‌روا‌هت فه‌رمانی به‌ ئه‌ر ته‌شبو‌د نه‌سیری داوه پیشنیاری په‌نابه‌ریه‌تییان له ئیران پی بکات. گوتم ئه‌ی کوردستانی خودموختار چ لی دیت؟ شا گوتی ئه‌وه هه‌ر له سه‌ره‌تاوه قسه‌ی قور بوو، ئه‌وان یه‌ک به‌ دوای یه‌ک له سه‌ددام شکستیان خوارد، به‌ بی پشتگیری ئیمه ده رۆژیش له‌به‌رانه‌به‌ر عیراقیه‌کاندا نه‌یاندته‌وانی خو‌بگرن... عه‌رم کرد له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا ئه‌و داوخوازییه‌ی کوردان و اهه‌یه رۆژیک به‌که‌لمکان بیت. گوتی بۆی هه‌یه واییت به‌لام پیم سه‌یر نییه ئه‌گه‌ر په‌یمانی ئیمه له‌گه‌ل سه‌ددام حوسه‌ین هه‌میشه‌یی بیت زۆر گونجاوه که به‌غذا بیهو‌یت په‌یوه‌ندی نزیکتی له‌گه‌ل ئیمه هه‌بیت و خوی له شه‌ری نفووزی لاوه‌کی به‌ تایه‌ت رووسه‌کان رزگار بکات. وه‌لام دایه‌وه به‌لام سالی پار هه‌چی وای نه‌ما‌بوو عیراقیه‌کان خواستی کوردان قه‌بوول بکه‌ن و به‌ کرده‌وه، هاندانی نه‌علا‌ه‌زه‌رت بووه هۆی ئه‌وه‌ی کورده‌کان پیشنیاره‌که‌یان دایه‌ داوه. ئه‌و به‌ توندی گوتی هه‌ر دوولا ده‌یانزانی که عیراق نه‌یده‌ویست به‌لینه‌کانی چی به‌جی بکات، زیاتر یاریه‌کی بی تام بوو تا به‌لین... (٤ - ٦٦٣)

چوار شه‌مه، ٢١ ی ئیسفهند: شا له‌ حاله‌تیکه‌ی رۆحی زۆر باشتر له‌ دوینیدا بوو، هۆکاره‌که‌شی ساکار بوو. دوینی دوای نیوه‌رۆ له‌وه‌ نارمه‌ت بوو که چاوی به‌ مسته‌فا بارزانی ریه‌ری کورده‌کان که‌وتبوو، دیاره له‌ چاوپیکه‌وتنی رووبه‌روو له‌گه‌ل ئه‌و، هه‌ندیک شه‌رمه‌زاره. گه‌ر چی ئه‌گه‌ر پشتگیری ئیمه نه‌بوایه کوردان زۆر پیش نیستا له‌ناو ده‌چوون. زیاد له ١٠٠ چه‌شنه توپخانه‌ی سه‌حرای و ژماره‌یه‌کی گه‌لیک زۆری مووشه‌کی دژه‌ تانگ و سام ی ژیر فه‌رمانی ئیران له‌ کوردستان هه‌ن، هه‌موو ئه‌وانه ده‌بی به‌ خیرایی له‌ناو‌بچن له‌به‌ر ئه‌وه‌ی هه‌چ شانسیک نییه بکه‌نه‌وه ده‌ستمان... کۆمه‌لگای نیونه‌ته‌وه‌یی تاوانبارمان ده‌که‌ن که خه‌یانه‌تمان کردوه، به‌لام بیر له‌وه‌ ناکه‌نه‌وه که ئه‌گه‌ر پشتگیری ئیمه نه‌بوایه، ئه‌مه‌رۆ کوردان له‌ کوئ ده‌بوون؟ هه‌رچۆنیک بیت، کوردستانی سه‌ر به‌خۆ هه‌چ کاتیک سوودی بۆ ئیمه نه‌بووه. (٦٦٥)

پنج شه‌مه، ٢٩ ی ئیسفهند: راپۆرت به‌ شا دا که کوردانی عیراق دهر فه‌تیکه‌ی زیاتریان ده‌و‌یت بۆ ئه‌وه‌ی بنه‌ماله‌کانیان له‌وپه‌ری سنووره‌وه به‌ینه‌ ناو ئیران. بارزانی دانیگه‌رانی هاو‌رییان و خزمانی به‌جیماویه‌تی، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا شا پنداگه‌ر له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی په‌نابه‌ریه‌تی ته‌نیا به‌ چریکه‌کان بدریت، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی عیراق زیانیکی به‌ ژن و مندال ناگه‌یبینیت. وه‌لام دایه‌وه ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر واش بیت ناتوانین چاوه‌روان بین کورده‌کان باوه‌ر به‌وه بکه‌ن یان بنه‌ماله‌کانیان له‌وئ به‌جی به‌لین. شا پیشنیاری کرد بیانخه‌ینه ژیر پشتگیری خاچی سووری نیونه‌ته‌وه‌یه‌وه، له‌ راستیدا به‌لینی دا کاره‌که چی به‌جی بکات. ئه‌گه‌ر بریار بیت ریز له‌ په‌یمانمان له‌گه‌ل عیراق بگه‌رین، ئه‌و چاره‌یه‌کی دیکه نابینیت. (٥ - ٦٦٦)

ههینی، ١ ی فه‌روه‌ردین (نه‌ورۆز) تا ١٤ ی فه‌روه‌ردین: بالۆزمان له‌ عه‌مان به‌ نامه‌یه‌کی مه‌لیک حوسه‌ینه‌وه هات که تیییدا ناوی هه‌ندیک ناسیونالیستی کوردی ئاشکرا کردبوو وا دژ به‌ گیانی شا پیلانیان ده‌گیرا. ده‌ست به‌جی نامه‌که‌م دایه‌ ساواک. (٦٦٧)

دیاره ئه‌و دیره‌وه‌ی سه‌رمه‌وه هه‌لبژاردیه‌کی که‌می ٥ به‌رگ کتییی پر لاپه‌ره‌ن. یادداشته‌کانی عه‌لم بۆ ناسینی که‌سایه‌تی محه‌مه‌ده‌زاشای په‌له‌وی و بنه‌ماله‌که‌ی، هه‌روه‌ها په‌یوه‌ندیه‌کانی رژیمی شا له‌گه‌ل ولاتانی دهره‌وه سه‌رچاوه‌یه‌کی به‌سووده. عه‌لم گه‌لیک له‌ شا نزیک بووه و زۆر نه‌ینی ئه‌و و

دهر باری شای زانیوه که ههندیکیانی لهم یادداشتهندا درکاندووه. جیاواز له کیشهی کورد، لام وایه به گشتی ناسینی رژیمی شا به بی ئه یادداشتهانه گهلێک ئهسته متر ده بێت.

یادداشتهای عکرم

۱۱۴

14/7/1973

To His Imperial Majesty the Shahinshah Aryasahr

We are utmost honoured to have this audience from You and are very grateful for it.

Your Imperial Majesty has been always concerned about Kurds who have been suffering for the last 12 years from the oppression and the racial war waged by successive Iraqi governments and Iran under Your esteemed leadership has done its best to help us survive and be protected from the aggressive policy practised by Baghdad towards us. We express here in the name of Kurds in Iraq our gratefulness and thanks to Your Imperial Majesty and the policy pursued towards us.

Events show that Baghdad regime will not implement the clauses of the March agreement by 11 March 1974, the dead-line set for that. as a consequence the resumption of their large scale hostilities against our people is the possibility one foresees. We expect that then all measures including non-conventional ones like poisonous gases will be used against our population, and we think that Kurdish people in Iraq has to become stronger in order not only to face events but to take initiatives against the aggressors.

Iraqi political formula shows clearly that Kurdish element in Iraq is a strong and stable one and has the greatest influence on events in this country, Furthermore we think that this importance has now increased because Baath regime did bring in foreign powers and tries to create troubles in the Persian Gulf and in the area as a whole including the Indian Ocean and Pakistan in cooperation with the others.

.... / 2

The Kurdish movement in Iraq, being the only uncontrolled opposition, could through Your Majesty's support and under Your advices play a bigger role in the region's affairs and that role could well be backed by the big majority of Iraqi people who are against the regime. Taking into consideration the fact that the regime in Baghdad is not stable and internal differences are creating a process of gradual elimination of its members (well witnessed by latest events in Baghdad) and the fact that its hated by the big majority of Iraqi people; the role that we can play could go even up to the point of trying through cooperation with decent Arab elements and the way You think is feasible to change the present regime.

To try to take initiatives from our side and play that role our movement's capability level must be raised from a defensive to an offensive one and our financial problems need to be solved besides the utmost sponsoring possible by your Imperial Majesty's country for the whole thing .

At this very point we believe that full American understanding and backing for the big role Iran plays in the struggle for stability and freedom in the area, and for our cause and that of all the Iraqi people at this critical period is necessary specially when we see that the other front has USSR clearly and as deep as possible behind it and efforts are going on to strengthen Soviet influence and communism in the area .

Our people look at Your Imperial Majesty as a father and protector and is certain that any other door open to us had Your efforts behind it, Consequently and taking into consideration the fact that you have on many occasions said that

3

Iran cannot stay indifferent when genocide goes on against Kurds in Iraq and that relations between Iran and Iraqi Kurds should be deeper than what exist between Turkey and Cyprus Turks, We turn towards You to protect us from Beath threats backed by the Russians and to try to increase support to our movement in Iran and outside the way You think is feasible and through Iran, and we have no doubt that Your Imperial Majesty will not endeavour any efforts for that and on any occasion You have including Your coming visit to the United States of America . We have no doubt that any strength added to our movement will be an active participation in the struggle for stability ,freedom and getting rid of foreign influence in the region that struggle which Iran under Your esteemed leadership courageously leads, and concerns all states who like that struggle to succeed .

We would like to make it clear here that Your Imperial Majesty could talk in United States or any other place you find it necessary for us and we are ready to accept the commitments needed from us when we are helped and the way Your Majesty thinks those commitments should be made .

We again present our gratefulness to Your Imperial Majesty for every thing and are sure that you do what is best for us. We express here also our gratitude for our friend general Nasiri who has always applied what you have ordered for our cause with the best of good - will

Mustafa Barzani